

<https://doi.org/10.62837/2025.8.350>

F.f.d., dosent GƏRAYZADƏ MƏLAHƏT AĞA BABA QIZI

qerayzademalahat1955@gmail.com

ORCID: 0009-0002-1486-8196

Baş müəllim ƏMİRASLANOVA ARZU SURXAY QIZI

amiraslanova.arzu1970@gmai.com

ORCID: 0009-0001-2400-2540

Müəllim ŞAHMALIYEVA NÜBAR ƏKRƏM QIZI

shahmaliyevanubar@yahoo.com

ORCID: 0009-0009-2429-1301

Azərbaycan Tibb Universiteti

RƏQƏMSAL ERADA SOSİOLİNGVİSTİK PROBLEMLƏR XÜLASƏ

Açar sözlər: *Azərbaycan dili, rəqəmsal ünsiyyət, sosiolinqvistika, kod dəyişməsi, ana dili, dil siyasəti*

Məqalədə rəqəmsal erada ortaya çıxan sosiolinqvistik problemlər araşdırılır. İnformasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı və sosial medianın geniş istifadəsi dilin normativliyinə, leksikasına və funksional sahələrinə təsir göstərmişdir. Əsas problemlərdən biri qısaldılmış yazı formalarının artması, kod dəyişməsi, dominant dillərin təsiri və ana dillərin sıxışdırılmasıdır. Məqalədə həmçinin virtual dialektlər və yeni ünsiyyət formalarının dilə təsiri də araşdırılır. Nəticədə, rəqəmsal mühitdə dilin qorunması və inkişafı üçün sosiolinqvistik yanaşmalara ehtiyac olduğu vurğulanır.

**Ass.prof. Gerayzade Malahat Aga Baba
Senior teacher Amiraslanova Arzu Surkhay
Teacher Shahmaliyeva Nubar Akram**

SOCIOLINGUISTIC PROBLEMS IN THE DIGITAL AGE SUMMARY

Keywords: *Azerbaijani language, digital communication, sociolinguistics, code-switching, mother tongue, language policy*

This article explores the sociolinguistic challenges emerging in the digital age. The rapid development of information technologies and the widespread use of social media have impacted language norms, vocabulary, and functional domains. Key issues include the rise of abbreviations, code-switching, dominance of global languages, and the marginalization of native tongues. The article also examines the emergence of virtual dialects and the influence of new communication formats. It

concludes that sociolinguistic strategies are essential to protect and develop language in the digital environment.

Доцент Герайзаде Малахат Ага БаБа кызы
Ст. препод. Амирасланова Арзу Сурхай кызы
Препод. Шахмалыева Нубар Акрам кызы

СОЦИОЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ В ЦИФРОВУЮ ЭПОХУ

Р Е З Ю М Е

Ключевые слова: *Азербайджанский язык, цифровое общение, социолингвистика,*

переключение кодов, родной язык, языковая политика

В данной статье рассматриваются социолингвистические проблемы цифровой эпохи. Быстрое развитие информационных технологий и широкое использование социальных сетей повлияли на нормы языка, лексику и функциональные области. Основные проблемы включают рост сокращений, переключение кодов, доминирование глобальных языков и вытеснение родных языков. Также исследуется появление виртуальных диалектов и влияние новых форм общения. В заключение подчеркивается необходимость социолингвистического подхода для сохранения и развития языка в цифровой среде.

Ana dilinin qorunması və onun rəqəmsal mühitə uyğunlaşdırılması üçün maarifləndirmə, media savadlılığı və müasir texnologiyaların tətbiqi vacib hesab olunur.

İnformasiya texnologiyalarının inkişafı nəticəsində sosial şəbəkələr və onlayn platformalar insanların ünsiyyət formasını və dil istifadəsini dəyişmişdir. Məqalədə məqsəd rəqəmsal dövrdə dilin qorunması və funksionallığının artırılması eyni zamanda, təhsil və dövlət siyasətinin bu problemlərin həllindəki rolu vurğulanır.

XXI əsr texnologiya əsridir və bu texnoloji inqilab bütün sahələrdə olduğu kimi dil və ünsiyyət sahəsində də mühüm dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Texnologiyanın inkişafı ilə insanlar ünsiyyət vasitəsi kimi virtual platformalara üstünlük verməyə başlamışdır. Bu isə dilin strukturuna, funksiyasına və sosial təzahürlərinə təsir göstərir. Rəqəmsallaşma ilə həyatın hər sahəsi internetlə əlaqələndirildiyi kimi, dil də bu prosesin ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir. Müasir dövrdə sosiolinqvistika – dilin sosial funksiyalarını araşdıran elm sahəsi – bu dəyişiklikləri dəyərləndirmək və təhlil etmək üçün mühüm rol oynayır. Dilin sosial funksiyaları dəyişir, bu isə həm fərdi, həm də ictimai ünsiyyətə təsir göstərir. Dilin normativliyinin pozulması, kod dəyişməsi, virtual dialektlərin yaranması və şəxsiyyət - dil əlaqəsinin zəifləməsi kimi əsas məsələlər ətraflı təhlil edilir.

Müasir dövrdə texnologiyanın və internetin sürətli inkişafı insan ünsiyyətini, eyni zamanda dilin ictimai funksiyalarını əhəmiyyətli dərəcədə dəyişmişdir. Rəqəmsal platformaların geniş yayılması ilə bərabər, sosiolinqvistik baxımdan bir sıra problemlər meydana çıxmışdır.

Rəqəmsal kommunikasiyada sosial şəbəkələr, mobil tətbiqlər, forumlar və onlayn platformalar dilin yeni istifadəsini formalaşdırır. Qısa mesajlaşma mədəniyyəti və simvolik ifadə tərzini (emoji, gif, memlər və s.) dilin sadələşdirilməsinə, qeyri-formal strukturun yayılmasına gətirib çıxarır. Bu isə dillərin strukturunda və istifadəsində ciddi dəyişikliklər yaradır.

Rəqəmsal texnologiyaların inkişafı insan münasibətlərinə, ünsiyyət formasına və dillərin istifadəsinə təsirsiz ötürməmişdir. Yeni kommunikasiya platformaları – sosial media, mesajlaşma tətbiqləri və onlayn forumlar dillərin quruluşuna, leksikasına və normativ qaydalarına təsir edir.

Ən önəmli məsələlərdən biri dil müxtəlifliyinin və yerli dillərin təhdid altında qalmasıdır. Qlobal informasiya axınında başqa dillərin dominantlığı nəticəsində bir çox azsaylı və milli dillərin istifadə dairəsi məhdudlaşır. Bu gənc nəslin ana dilinə olan marağını zəiflədir və onların informasiyanı əsasən başqa dildə qəbul etməsinə səbəb olur. Rəqəmsal erada dilimizi qorumaq üçün həm fərdi, həm ictimai, həm də dövlət səviyyəsində bir sıra addımlar atıla bilər. Bundan əlavə dilin sosial qatlarda fərdi istifadəsi – məsələn, yaş, təhsil, region və sosial statusa görə - rəqəmsal mühitdə daha kəskinləşmişdir. Sosial media platformalarında qeyri-standart yaş tərzini, jarqon, qısaldılmış ifadələr və emoji istifadəsi dilin strukturuna və normativliyinə təsir göstərir.

Dil identikliyi və mədəniyyətin qorunması da rəqəmsal erada sosiolinqvistik bir məsələ olaraq qalır. İnsanların öz ana dillərində rəqəmsal məzmun istehsal etməsi və paylaşması, milli-mədəni dəyərlərin yaşadılması baxımından vacibdir.

Təhsil və dil siyasəti rəqəmsal dövrdə dilin qorunması, inkişafı və düzgün istifadəsi baxımından mühüm rol oynayır. Bu sahədə aşağıdakı əsas məqamları qeyd etmək olar:

Rəqəmsal dövrdə dilin sosial funksiyalarında baş verən dəyişikliklərin aradan qaldırılması üçün təhsil və dil siyasətinin rolu vurğulanır. Rəqəmsal erada dilimizi qorumaq üçün həm fərdi, həm ictimai, həm də dövlət səviyyəsində bir sıra addımlar atıla bilər:

1. Dövlət səviyyəsində ana dilinin rəqəmsal məkanlarda istifadəsini təşviq edən hüquqi və siyasi dəstək - qanun və qərarlar qəbul edilməlidir. Yerli startap və texnoloji layihələrə dəstək göstərilməlidir. Dilin qorunması və standartlaşdırılması ana dilində rəqəmsal məzmunun artırılması üçün ən çox istifadə olunan kitablar, məqalələr, blog yazıları, videolar, podkastlar və tətbiqlər ana dilində hazırlanmalıdır. Sosial şəbəkələrdə Azərbaycan dilində düzgün və zəngin paylaşım təşviq olunmalıdır.

2. Təhsil sistemi milli dilin norma və qaydalarının öyrədilməsində əsas rolunu oynayır. Dil siyasəti vasitəsilə rəsmi dilin statusu qorunur və tətbiqi genişləndirilir. Yazılı dilin qrammatik qaydaları tez-tez pozulur. Gənclər arasında dilin danışıq forması yazıya keçirilir, bu isə dilin klassik formasının zəifləməsinə səbəb olur. Ana dili tədrisinin keyfiyyəti gənclərin dilə münasibətini və onu necə qoruyacağını formalaşdırır. Dövlət səviyyəsində aparılan dil siyasəti, dilin rəqəmsal aləmdə də mövcudluğunu təmin etməlidir. Gənc nəsil daha çox qlobal dillərdə ünsiyyət qurduğundan ana dilində ifadə imkanları zəifləyir. Bu da ana dilimizin təhlükə altına düşməsi ilə nəticələnir. Dilin normativliyinin pozulması əsas məqamlardan biridir. Rəqəmsal ünsiyyətdə abbreviaturalar, qısaltmalar və qeyri-standart yazı formaları geniş yayılıb (məs. “salam” → “slm”).

3. Rəqəmsal platformalarda ana dilinin funksional olması üçün dövlət layihələri önəmlidir. Rəqəmsal savadlılıq və dil bacarıqları yaranmalı, insanların dil bacarıqları rəqəmsal savadla paralel inkişaf etməlidir. Rəqəmsal savadlılığın və dil mədəniyyətinin artırılması üçün məktəblərdə və ali təhsil müəssisələrində şagird və tələbələrə dilin düzgün və effektiv istifadəsi öyrədilməlidir.

4. Texnoloji dəstək və dil alətləri ilə ana dilində avtomatik düzəliş, lüğət, tərcümə, nitq tanıma sistemləri inkişaf etdirilməlidir. Klaviatura, interfeys və proqram təminatı Azərbaycan dilini tam dəstəkləməlidir. Təhsil və dil siyasəti vasitəsilə sözlüklər, avtomatik tərcümə, nitq tanıma kimi texnologiyaların inkişafına şərait yaradılmalıdır.

5. Media və mədəniyyətin rolu önə çəkilməli, televiziya, radio və onlayn platformalarda dilə hörmət və düzgünlük nümunələri göstərilməlidir. Rəqəmsal mədəniyyət vasitəsilə gənclərə dil sevgisi aşılanmalıdır. Rəqəmsal erada dilimizi qorumaq üçün həm fərdi, həm ictimai, həm də dövlət səviyyəsində bir sıra addımlar atıla bilər.

6. Təhsil sistemində xarici dillərlə yanaşı, ana dilinin prioritetliyi qorunmalıdır. Çoxdillilik mühiti yaradılarkən ana dilinin zəifləməsinə imkan verilməməlidir. Qlobal dillərin dominantlığı yerli və azsaylı dillərin sıxışdırılmasına səbəb olur. Bu hal, dilimiz üçün də müəyyən təhlükə yaradır. Rəqəmsal platformalarda insanlar bir-biri ilə müxtəlif dillərdə ünsiyyət qurur. Eyni cümlədə bir neçə dilin elementləri yer alır. Bir neçə dili paralel və ya birləşdirilmiş istifadə etmək halı ana dilin təsirini azaldır və dilin sabitliyinə mənfi təsir edir. Kod dəyişməsi - iki və daha artıq dilin qarışıq istifadəsi (məsələn, “Code-switching” fenomeni), xüsusilə gənclər arasında artır.

7. Orfoqrafik və qrammatik qaydalara əməl olunmaması geniş yayılıb. Bu da dilin normativliyinin pozur. Dilin "informal" forması normaya çevrilməyə başlayır. Yeni ünsiyyət formaları (Emojilər və giflər) qeyri-verbal ünsiyyəti əvəz edir. Memlər, videolar və qrafikalar vasitəsilə "vizual dil" inkişaf edir. Rəqəmsal kommunikasiya (məsələn, sosial şəbəkələr, çatlar, e-mail, forumlar) dilin formalarına

təsir göstərir. Qısa, sürətli ünsiyyət tərzii yayılır (abbreviasiyalar, emoji, qısaltılmış sözlər). Yeni sözlər və ifadələr yaranır ("like", "story", "DM", "screen" kimi). Dil və şəxsiyyət arasında əlaqənin zəifləməsi, onlayn identikliklərin çoxalması və anonimlik faktoru insanın ana dili ilə özünü identifikasiya etmə imkanlarını zəiflədir. Virtual dialektlərin yaranması, rəqəmsal məkanda istifadə olunan spesifik ifadələr və yazı tərzləri yeni "virtual dialektlərin" formalaşmasına gətirib çıxarır ("internet dili", "mem dili") və s..

Rəqəmsal dövr həm yeni imkanlar, həm də dil baxımından ciddi risklər yaradır. Bu problemlərin həlli üçün sosiolinqvistik monitoring, dil siyasəti və təhsil vasitəsilə maarifləndirmə mühümdür. Problemlər göstərir ki, rəqəmsal erada dil siyasəti və təhsil sistemi cəmiyyətin bütün üzvləri ilə birgə hərəkət edərək, ana dilinin ictimai funksiyalarını qorumağa və gücləndirməyə çalışmalıdır. Bu problemlərin qarşısını almaq üçün dövlətin və cəmiyyətin üzərinə böyük məsuliyyət düşür. Rəqəmsal platformalarda ana dilində keyfiyyətli məzmunun artırılması, məktəblərdə rəqəmsal linqvistik şüurun formalaşdırılması vacibdir. Rəqəmsal dövr dilə həm təhdid, həm də imkanlar yaradır. Sosiolinqvistik yanaşmalar bu dövrdə dilin qorunması, inkişafı və funksional sahələrinin genişləndirilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Azərbaycan dilinin rəqəmsal mühitdə mövcudluğunun qorunması milli kimlik və mədəni irs baxımından vacibdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Qasimov Ə. (2015). Sosiolinqvistikanın əsasları. Bakı: Elm və Təhsil.
2. Crystal D. (2001). Language and the Internet. Cambridge University Press.
3. Əliyeva M. (2020). "Rəqəmsal dövrdə Azərbaycan dilinin vəziyyəti". Dil və Ədəbiyyat, №2, s. 34–40.
4. Fishman J. A. (1972). The Sociology of Language. Rowley: Newbury House.
5. Əliyev F. (2019). "Kod dəyişməsi və gənclər arasında dil istifadəsi". Azərbaycan Dillər Universitetinin Elmi Əsərləri, №4.
6. Wardhaugh R. (2006). An Introduction to Sociolinguistics. Blackwell.
7. Əliyeva S. (2021). "Virtual məkanda dilin yeni formaları". Müasir Dilçilik, №1.
8. Bhatia T. K., Ritchie W. C. (2013). The Handbook of Bilingualism and Multilingualism. Wiley-Blackwell.
9. Rzayeva L. (2018). "Sosiolinqvistik baxımdan dilin funksional dəyişməsi". Dilçilik Jurnalı, №3.
10. Trudgill P. (2000). Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society. Penguin Books.
11. Əhmədov K. (2022). "Azərbaycan dilinin internet mühitində qorunması yolları". Dil və Texnologiya, №2.
12. Gee J. P. (2011). How to do Discourse Analysis. Routledge.
13. Məmmədova R. (2017). "Yeni media və dil". İnformasiya Cəmiyyəti, №1.

Rəyçi: dos. S.Ə.Kadiyeva